

A Magyar Köztársaság

bécsi Követségének

Bécs

Tisztelettel bátorkodom következő kérelmemet előterjeszteni: Miután a Tanácsköztársaság többszöri kérelmemre megtagadta útlevelem Ausztriába való kiadását, július 18-án átjöttem a határon. Okom erre az volt, hogy egy már hónapokkal ezelőtt megkötött szerződésem volt Egon Dorn¹ úrral, a Ronacher Theaterhez.² A kommunista összeomlást mindenáron Budapesten akartam bevárni, miután végignyomorogtam az egész kínszenvedést. Budapestet Dorn igazgató sürgetésére hagytam el, aki többször kijelentette, hogy nem baj, ha nekem nincs Einreisebewilligungom,³ ha egyszer Bécsben vagyok, ő egy fél óra alatt elintézi a dolgomat. Ellenben, ha nem jövök, az egész színháza tönkremegy, mert sem darabot, sem tagokat illetően nem akar nélkülem dönten, és szerződésem értelmében is aug. 1-én próbáimat el kell kezdenem.

Bécsi beutazási engedélyemet többször próbáltam megszerezni, de a leghatározottabban visszautasítottak. Természetesen nem is álmodtam, hogy milyen oknál fogva. Ami kevés hír Budapestre szivárgott, abból megtudtam, hogy kommunista agitátornak tartanak. Mosolyogtam rajta, és nem vettem komolyan. Teljesen biztos voltam benne, hogy ha egyszer Ausztriában vagyok, a legrövidebb idő alatt elintézem ezt az egész kommunista kérdést.

A legtávolabb áll tőlem minden mentegetőzés [sic!], és a legenergikusabban utasítok vissza minden legkisebb gyanúsítást. Csupán a száraz tény, pusztán valóságot óhajtom

¹ Egon Dorn (1870–?): színigazgató. Pályáját karakterszínészként kezdte. Ő alapította Bécsben 1912-ben a Simplizissimus kabarét.

² Bécs patinás varietészínháza a Himmelpfortgasse, a Seilerstätte és Schellinggasse között. Anton Ronacher 1886-ban nyitotta meg. Yvette Guilberttől a Barrison nővérekig, Josephine Bakertől Hans Moseren és Szőke Szakállon át Röck Marikáig mindig világsztárok léptek fel itt.

³ beutazási engedély

elmondani, és ismételten kérem, ne méltóztassanak mentegetődzésnek [sic!] minősíteni.

A kommunizmus alatt ténykedésem a következő volt: április első vasárnapján a kormány egy toborzónapot rendezett. Én, mint a szocializált színházak egyik színházának a tagja, szintén utasítást kaptam, hogy vasárnap ½ 2-kor a budai Lánchídfőhöz ki vagyok rendelve. Többször próbáltam ez alól a működés alól kibújni, de harmadszor már igen határozottan azt a feleletet kaptam, hogy ha ellenszegülök, ellenforradalmárnak fognak minősíteni. Én tehát, a parancsnak engedve, több kitűnő kollégámmal együtt, a menetben részt vettem. Hogy aztán mikor a tömeg, száz és százezer ember engem meglátott, másképp ünnepelt, mint [olvashatatlan, utólag betoldott szó] másokat, ennek talán az az oka, hogy a budapesti közönség és én már nagyon régen és törhetetlenül szeretjük egymást. Én kérem azon az úgynevezett „toborzáson” se nem énekeltem, se nem szavaltam. Én ahhoz nagyon komoly színész nő vagyok, hogy az utcán komédiázzam. Ellenben mondtam pár szót, mert mondanom kellett, miután a tömeg már fenyegetőleg kezdett viselkedni. Így történt aztán, hogy viccesen annyit kiabáltam, hogy „gyerekek, menjetek a vörös hadseregbe, mert aki nem megy, pofont kap tőlem”. Erre volt nagy nevetés, kiabálás és éljenzés. Ez volt az egész. Sem több, sem kevesebb. És ha komolyan toboroztam volna, az sem lett volna hiba, mert ne tessék elfelejteni, hogy abban az időben az én szegény, megtépett magyar szívem tényleg azt hitte, hogy most lesz egy hadsereg – teljesen mellékes, milyen színű –, amely ki fogja kergetni a hazámból az ellenséget. Ettől a naptól kezdve aztán teljesen visszavonultam, semmiben részt nem vettem, csupán mikor műsorra voltam tűzve, játszottam.

Nagyon ismétlem, mindezeket nem mentegetésül hoztam fel, csupán azért, hogy ha igen tisztelt követséget bárki másképp informálná, így van, ahogy leírtam.

Én tehát 18-án elindultam, 19-én reggel Hochneukirchenben jelentkeztem, honnan

Wiener Neustadtba utasítottak, hol este ½ 7-kor Dr. Pürrer⁴ Comissärratnál⁵ jelentkeztem. Dr. Pürrer azt mondta, hogy egyáltalán nem mehetek be Bécsbe, mert a kommunista listán rajta vagyok, mint veszélyes agitátornő, és kénytelen engem még az est vagy éj folyamán a határra állítani. Életemnek ez a kis momentuma nem volt rózsás. Hiába erősítettem, és erősítették az ott levő magyar urak, hogy távol állott tőlem mindég minden politikai ténykedés. Dr. Pürrer csak azt felelte, hogy neki szigorú utasítása van engem a határra állítani. Kétségbeesetten hallottam mindezeket, és kijelentettem, hogy először képtelen vagyok utazni, mert teljesen ki vagyok merülve, és másodszor, ha engem mint kommunistát a határra állítanak, szíven lövöm magam. Erre Pürrer telefonált Bécsbe, honnan azt a választ kapta, hogy azonnal ki kell zsuppolni. Ismételten kijelentettem, hogy a fáradtságtól [sic!] képtelen vagyok utazni. Erre kikísértetett a Truppen-Spitalba,⁶ ahol egy szobában elhelyeztek poloskák és tetűk társaságában. Nagyon sok magyar volt ott internálva, akik másnap egy szálíg kimentek a városba. Mikor én ki akartam menni, egy fegyveres katona utamat állotta azzal, hogy le vagyok tartóztatva, és nekem nem szabad kimennem. Ez sem volt rózsás pillanata életemnek. Estefelé berendeltek a rendőrségre, hol tudtomra adták, hogy kimehetek egy hotelbe lakni, és nyújtsak be egy kérvényt háromnapos tartózkodási engedélyért. A három napot meg is kaptam. Két napig azonban nem tudtak elérni ügyemben semmit. Telefonomon mindég azt az értesítést kaptam, hogy lehetetlen, mert a bécsi rendőrség hajthatatlan. Utolsó nap – miután láttam, hogy minden internált magyar bejár Bécsbe – én is beutaztam. Estére nagy nehezen Fröhlich Károly úr megcsinálta, hogy pár napi engedélyt kaptam. Mikor ment az engedélyért, azt a választ kapta, hogy lehetetlen megadni, mert ismételten egy csomó feljelentés érkezett ellenem. Én tehát 23-án este az utcán állottam Bécsben, hol nem volt szabad maradnom. Wiener Neustadtba lehetetlen volt visszamennem, mert egy idegen magyar úr berohant, hogy

⁴ Feld Mátyás emlékiratában Pührerként szerepel.

⁵ Szó szerinti jelentése: biztos-tanácsos

⁶ A bécsújhelyi kórház 1903-tól 1918-ig katonai kórházként használták.

az istenért vissza ne menjek, mert még az éj folyamán a határra állítanak. Végre nehezen kaptam engedélyt, hogy egy éjjel Bécsben aludhattam. Másnap aztán újra kezdtem az egész kálváriát és megaláztatást, míg végre Schober főkapitánytól⁷ passzus beszerzés címen ötnapi engedélyt kaptam, 25-től 29-ig. Minden fórumon azonban először is azt hangoztatták, hogy fellépnem semmi körülmények között sem lesz szabad. Mindenütt mindég azt feleltem, hogy most nincs szó fellépésről, hanem a becsületemről. – 27-én reggel ¼ 8-kor a Hotel Imperialban levő lakásomon egy detektív felköltött, hogy azonnal menjek vele a rendőrségre. Pont nyolckor már útban voltunk a Gefangenhau⁸ felé az Elsisabeth Promenadon.⁹ Ott senki nem tudta megmondani, miért vittek be. Telefonáltak a főkapitányságra, ott sem tudtak választ adni. Rettenő kínos pár órát éltem át, mert vasárnap lévén majdnem mindenki elment, halálos félelemben, fázva, éhesen ott ültem, attól félve, hogy az egész éjszakát ott kell töltenem. Végre, nagy nehezen, ½ 4-kor megkapták az értesítést, hogy feljelentés érkezett ellenem, hogy az engedélyem lejárt, és én még mindég Bécsben vagyok. Megmutattam az engedélyemet, mely még két napra szólott, azzal elengedtek. Mire hazakerültem ½ 6 volt, és csak éppen, hogy össze nem estem. Az idegeim teljesen tönkrementek, úgy hogy egy orvosi vizsgálat alapján megengedték, hogy Purkersdorfba jöhessenek. Engedélyt a Landesregierung¹⁰ adott rá, egyben megjegyezve, hogy semmiféle fellépésben, legyen az színház, hangverseny, kabaré, jótékony cél vagy film, részt vennem nem szabad, ha pedig mégis megpróbálnám, azonnal megvonják tőlem a tartózkodási engedélyt. Ezt nekem Lever (?) Landeshauptmann¹¹ személyesen is mondta, kinél aug. 1-én fenn voltam. A fellépési tilalmat többször hangoztatta, mire én mindég azt feleltem, hogy most nincs szó fellépésről. Annál is inkább mondhattam,

⁷ Johann Schober (1874–1932): osztrák politikus, rendőrtiszt. 1898-ban a rendőrségnél kezdte pályafutását. 1909-ben a belügyminisztérium munkatársa, 1918 júniusában Bécs rendőrfőkapitánya lett. Kétszer volt Ausztria kancellárja (1921–1922, 1929–1930).

⁸ helyesen: Gefangenenhaus – jelentése: börtönépület

⁹ A mai Rossauer Lände elnevezése 1903–1919 között. Az utca az 1898-ban megölt Erzsébet császárné emlékére kapta nevét.

¹⁰ tartományi kormány

¹¹ tartományfőnök

mert fellépésemet szept. 20–30 között terveztük. Azt, hogy ezt végképp be lehet és be fogják nekem tiltani, egy pillanatig sem gondoltam. Távolról sem jutott eszembe, hogy meghallgatás és bizonyítékok nélkül kettétörik egy ember egzisztenciáját.

Szerződése, mely júniusban kötött, szept. 1-től márc. 1-ig köt.¹² Augusztus 1-én tartozom jelentkezni. Bármelyik fél megszegi, 180.000 korona bánatpénzt tartozik fizetni. Kívánságukra a szerződést bemutathatom. Én még elébb jelentkeztem, mint aug. 1. és mindent pontosan betartottam, és csupán a szerződés miatt jöttem fel. Miután fellépésem be lett tiltva, engem Dorn igazgató minden krajcár kártérítés nélkül kitehet az utca közepére. Az én anyagi károm rendkívül nagy, mert minden más ajánlatot visszautasítottam, itt már 60.000 koronát elköltöttem, és jelenleg kölcsönpénzből élek. Erkölcsi károm egyszerűen megmérhetetlen. Rám sütötték a bélyeget, hogy kommunista vagyok, és ezzel az egész világon elvágják az utamat.

Mélyen tisztelt követségi Urak! Ez a rettenetes ütés engem a magyarok részéről ért, mert hónapokig írták rólam az újságcikkeket, hogy agitálok, vörös ruhában járok, és parasztruhában, vörös kendővel a fejemen, főbizalmi vagyok a házban, melyben lakom, huszártisztek megpofoztak az utcán, és hogy részeg matrózokkal reggelig táncoltam. A legerélyesebben tiltakozom ezek ellen a vádak ellen. Egyetlen szó nem igaz.

Egyik bécsi képes lapban megjelent a képem a toborzónapról. Engem azon a napon százan fotografáltak le, és velem együtt a többi művészeket és művésznőket. Miért csak az én képemet közölte a bécsi képes lap? Miért nem közölte a Paulay Erzsébet¹³ azzal a megjegyzéssel, hogy ő rajta volt a vörös kabát és nem én rajtam? Miért nem közölték a Várady Aranka,¹⁴ Beregi Oszkár,¹⁵ Bayor Gizi,¹⁶ Kökény Ilona,¹⁷ Góth Sándor¹⁸ és Góth Sándorné,¹⁹

¹² A szerződés szövegét 1919. október 10-én kivonatossan közölte Az Újság című napilap.

¹³ Paulay Erzsébet (1886–1959): színésznő. Paulay Ede színiigazgató, rendező leánya; 1904-ben szerződött a Nemzeti Színház. 1923-ban férjhez ment gr. Cerutti olasz diplomatához, és elhagyta az országot.

¹⁴ Várady Aranka (1886–1966): színésznő. Várady Antal író leánya. 1903-ban a Nemzeti Színház szerződött, amelynek 1923-tól örökös tagja volt.

Hettyey Aranka²⁰ és még húsz más művész és művésznő képeit? Ha nem volna oly tragikus rám nézve ez a dolog – örülnöm kellene neki.

Százsor és ezerszer megalázva, meghurcolva, megsebezve kérem az önök védelmét. Nagyon kérem, méltóztassanak ügyemet a legszigorúbban megvizsgálni, úgy Budapesten, mint Bécsben. Én világeletemben egy komoly, tisztességesen, lelkiismeretesen dolgozó, becsületes ember voltam, és hosszú évek óta a legtisztább szívvel szolgálom a hazámat. Én ezt nem érdemeltem meg. Ha megbélyegeztek azzal, hogy kommunista vagyok, tessék azt be is bizonyítani vagy pedig adják meg nekem a legnagyobb elégtételt, hogy derékban kettétört életemet megpróbálhassam újra összefoltozni.

Mély tisztelettel és hazafias üdvözléssel:

Fedák Sári

[Fedák Sári későbbi bejegyzése a füzet utolsó lapján:]

Budapesten négy kínos hónapot szenvedtem át a kommunizmus által földig sújtva. Nem akartam elhagyni az utolsó percig, mert még távolról sem akartam a gyanúba keveredni, hogy míg otthon minden és mindenki száz sebből vérzik, én Bécsben könnyen, kényelmesen és vidáman élhetek.

¹⁵ Beregi Oszkár (1876–1965): színész. 1899–1907-ben a Nemzeti Színházban, 1907–1910-ben a berlini Deutsches Theaterben, 1910–1920 között ismét a Nemzeti Színházban játszott. A proletárdiktatúra bukása után az Ébredő Magyarok Egyesületének véres utcai tüntetései miatt távoznia kellett a Nemzetiből.

¹⁶ Bajor Gizi; Beyer (1893–1951): színésznő. A színiakadémia elvégzése után 1914-ben lett a Nemzeti Színház művésze, ahol egy évad kivételével – 1924-ben a Magyar Színházhoz szerződött – haláláig játszott.

¹⁷ Kökény Ilona (1891–1947): színésznő. 1906-ban lépett a pályára. Előbb az Intim Színház, később a Modern Színpad, majd az Andrássy úti Színház tagja lett. Korának egyik legnépszerűbb komikája.

¹⁸ Góth Sándor (1869–1946): színész. Hosszú ideig volt a Vígszínház tagja, de a főváros szinte valamennyi magánszínházában fellépett, 1935-től 1937-ig pedig a Nemzeti Színházban játszott.

¹⁹ Góthné Kertész Ella (1878–1936): színésznő. 1903-ban szerződött a Vígszínházhoz. Játékában a „vígszínházi természetességet” a modern színjátszás elemeivel ötvözte.

²⁰ Hettyey Aranka (1876–1953): színésznő. Pályáját Székesfehérváron kezdte, játszott a Magyar Színházban és a Vígszínházban, majd ismét vidéken: Pozsonyban, Szegeden, Kolozsvárott. 1914-ben a Nemzeti Színház szerződtette. 1935-ben visszavonult.